

УДК 338.43:332.14
JEL Classification O18

Сава Андрій
к.е.н., с.н.с., докторант
ННЦ «Інститут аграрної економіки»
м. Київ, Україна
E-mail: andriy_sava@ukr.net

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І НАУКОВА ДОКТРИНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Анотація

Актуальність. В сучасних економічних реаліях розвитку України сільські території не можна розглядати, обмежуючись вітчизняним досвідом, адже будь-яка країна належить до світового співтовариства. Вивчення кращого міжнародного досвіду управління соціально-економічними процесами на сільських територіях визначається напрямом наукової доктрини, що може бути застосована у вітчизняній практиці.

Мета. Вивчення міжнародного досвіду функціонування сільських територій та наукове обґрунтування його застосування в українських реаліях їх соціально-економічного розвитку та управління.

Методи. Для досягнення поставленої мети використано діалектичний метод пізнання дії економічних законів, системний підхід до вивчення економічних явищ, а також монографічний, абстрактно-логічний та метод абстрагування. Методологічною основою дослідження слугували теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань соціально-економічного розвитку сільських територій та функціонування аграрних формувань і місцевих громад згідно практики інших держав світу.

Результати. У статті обґрунтовано принципи та моделі розвитку сільських територій у різних країнах світу з врахуванням територіального устрою, політичної кон'юнктури та особливостей функціонування економічної системи. Встановлено зв'язок між глобалізаційними процесами та вітчизняною практикою регулювання соціально-економічних відносин. Систематизовано різні погляди і підходи до застосування міжнародного досвіду розвитку сільських територій як системного соціально-економічного явища в Україні.

Перспективи. Перспективними напрямками подальшого дослідження є вивчення можливостей адаптації міжнародного досвіду соціально-економічного розвитку сільських територій до вітчизняної практики регулювання їх функціонування.

Ключові слова: сільські території, соціально-економічний розвиток, принципи розвитку, модель розвитку, міжнародний досвід.

Вступ. Розвиток сільських територій в сучасних соціально-економічних реаліях не можна розглядати лише обмежуючись вітчизняним досвідом, враховуючи приналежність будь-якої країни до світового співтовариства і відсутність успішного такого досвіду в Україні. З іншого боку, розвиток сільських територій є складним процесом, що потребує спеціальних знань.

Загалом слід констатувати, що розвиток сільських територій як проблематика вітчизняних наукових досліджень з'явилася відносно недавно і базується, як правило, на постулатах західної науки в контексті вивчення поняття «rural development». Застосування основних положень наукових доктрин з розвитку сільських територій відбувається у виборі наукових позицій: повне копіювання зарубіжного досвіду та некритичне його сприйняття; ігнорування досвіду інших країн у сфері розвитку сільських територій, спроби знайти власний шлях розвитку сільських територій.

На наш погляд, кожен із цих векторів досліджень, а тим більше практичних дій у процесі регулювання соціально-економічним розвитком сільських територій, не можна сприймати як одну із крайніх альтернатив вибору. Більш адекватним рішенням було б ефективно поєднати кращий світовий досвід в українській моделі розвитку сільських територій.

Тому спробуємо дослідити тенденції соціально-економічного розвитку сільських територій у різних країнах світу та визначити можливості запровадження досвіду в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теоретико-методологічного та організаційно-практичного забезпечення розвитку сільських територій, обґрунтування управління соціально-економічними процесами територіальних громад ґрунтовно висвітлили у своїх працях ряд відомих економістів-аграріїв. Серед них можна виділити В.А.Барановського, О.М.Бородіну [1], О.М.Булавка, І.В.Гончаренко [2], Ю.Е.Губені [3], М.І.Долішнього, О.В.Заставецьку, В.К.Збарського, М.Ф.Кропивка, І.М.Куліша [6], М.Й.Маліка, О.І.Павлова, І.В.Прокопу, В.А.Пуліма, П.Т.Саблука, В.В.Юрчишина [10] та ін.

Проте, у наукових виданнях ще залишаються недостатньо дослідженими питання застосування підходів до оцінки міжнародного досвіду функціонування сільських територій та визначення їх ролі в забезпеченні збалансованого соціально-економічного розвитку сільських територій України, що і обумовило необхідність проведення даного дослідження.

Метою дослідження є вивчення міжнародного досвіду функціонування сільських територій та наукове обґрунтування його застосування в українських реаліях їх соціально-економічного розвитку та управління.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети використано діалектичний метод пізнання дії економічних законів, системний підхід до вивчення економічних явищ, а також монографічний, абстрактно-логічний та метод абстрагування. Методологічною основою дослідження слугували теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань соціально-економічного розвитку сільських територій та функціонування аграрних формувань і місцевих громад згідно практики інших держав світу.

Результати. Досвід розвинених країн відносно подальшого розгляду можливостей соціально-економічного розвитку сільських територій засвідчує, що існують фундаментальні суспільно-політичні принципи сталого розвитку, яких треба дотримуватись поряд і в узгодженості з національними особливостями соціально-економічних відносин.

До них окремі вчені відносять наступні:

- принцип раціональної економічної свободи, на базі якої формується змішана економіка, що забезпечує необхідну кількість робочих місць і достатнє виробництво товарів та послуг для суспільства;

- трудові відносини в суспільстві будуються на принципах соціального партнерства держави, працівників та роботодавців;

- принцип обов'язкового державного регулювання ринкових відносин, досягнення оптимальних для суспільства, природи та людини рівнів та співвідношень виробництва і споживання;

- держава в усіх своїх діях дотримується принципу соціальної справедливості, що супроводжується перерозподілом суспільного продукту на користь менш працездатних та нужденних;

- дотримання принципу демократичного колективного управління виробництвом та соціальною сферою суспільства, що забезпечує оптимально можливу ступінь соціальної солідарності. Сукупність цих правил і є сутністю соціально орієнтованого управління [2].

За твердженням Юрчишина В.В., західна наука останніми роками основну увагу приділяє адаптації концепції людського розвитку до потреб науки як основи (пріоритету) розвитку сільських територій. Тобто пріоритетом розвитку сільської території в розвинутих країнах нині є людський розвиток жителів сільських територій, що має свій прояв у регулятивних актах, інструментах і методах розвитку. Це досить фундаментальне положення, яке потребує осмислення й адаптації в умовах України [10].

Так було не завжди. Досвід різних країн показує, що основними принципами економічних реформ та відповідно політики розвитку сільських територій з початку ХХ ст. була підтримка бізнесу

і виробництва загалом. Пізніше це стосувалося розвитку сільської інфраструктури та диверсифікації виробництва. При чому країни ЄС та США досягнули у цьому великих успіхів. На сьогодні ці країни переглянули свої цілі і визначили за необхідне виділяти більше коштів на підвищення якості життя населення загалом [6].

Еволюція підходів та наукових поглядів щодо розвитку сільських територій сформувала основні положення політики підтримки сільських територій, яка залежить від чіткого означення сільських територій.

У міжнародній практиці для окреслення сільських територій зазвичай використовують визначення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), де територіальна одиниця є сільською, якщо щільність населення нижча, ніж 150 жителів на квадратний кілометр.

ОЕСР розглядає муніципалітети як мінімальні одиниці, а номенклатура територіальних одиниць для статистики (від французької абревіатури прийнято найменування NUTS) має ієрархічну класифікацію з наступними градаціями: NUTS 1 – територія країни; NUTS 2 – територія регіону; NUTS 3 – округ, область; NUTS 4 – частина регіону, райдінг, асоціація комун і т.д.; NUTS 5 – комуні, муніципалітети.

За класифікацією ОЕСР на рівні NUTS 3 розрізняють три типи територіальних одиниць:

1. Переважно сільські території, де більше 50% населення живе в сільській місцевості (щільність населення менше 150 осіб на квадратний кілометр).

2. Відносно сільські території, де від 15 до 50% населення живе в сільській місцевості.

3. Переважно міські території – менше 15% населення живе в сільській місцевості [1, 3].

Як свідчать літературні джерела, запропонована класифікація визначає загальний підхід до цього питання, проте варто зазначити, що у практичній діяльності окремих держав можуть застосовувати уточненні та притаманні адміністративно-територіальному устрою класифікації сільських територій, що дозволяє формувати більш ефективну політику з розвитку сільських територій.

Таким чином, можна стверджувати, що у кожній країні світу досвід соціально-економічного розвитку сільських територій, базується і залежить від особливостей адміністративно-територіального устрою, що сформувався під впливом природно-географічних, соціально-економічних і демографічних чинників та потреб державного управління (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості адміністративно-територіального устрою окремих країн *

Модель організації місцевого управління	Країна	Устрій держави	Адміністративно-територіальні рівні
Англо-саксонська	США	федеративна	штат графство тауншип (таун)
	Великобританія	унітарна	графства громада (прихід)
Континентальна	Франція	унітарна	регіон департамент округ кантон комуна
	Італія	унітарна	області провінції комуні
	Польща	унітарна	воєводство повіт гміна

Продовження табл. 1

Змішана	ФРН	федеративна	земля округ громада
	Японія	унітарна	префектура муніципалітет

* Примітка: систематизовано авторами на підставі літературних джерел [7]

На основі пройдені еволюції наукових підходів до реалізації політики соціально-економічного розвитку та утвердженого державного устрою у світі сформувалося декілька моделей розвитку сільських територій та його підтримки:

- перша модель – реалізація різноманітних програм підтримки незалежно одна від одної (США, Мексика, Нова Зеландія);
- друга модель – механізми та інструменти державної підтримки закріплені законодавчими актами (Європейський Союз, Канада, Туреччина) [5].

Розглянемо особливості розвитку соціально-економічного розвитку сільських територій у найбільш значимих представниках-державних розглянутих моделях.

Сполучені Штати Америки.

Уряд США розпочав політику розвитку сільських територій у період правління президента Рузвельта. Його «Новий курс» започаткував діяльність Переселенської адміністрації (Resettlement Administration), яка переселяла сільські сім'ї, зuboжіли в результаті Великої депресії; відновлювала еродовані землі і давала невеликі кредити на придбання землі та устаткування. Основні заходи, спрямовані на поліпшення життя сільського населення США на той час, були визначені в законах про сільське господарство (Farm Bills), де, перш за все, увага зосереджується на програмах розвитку сільських громад і стратегічному плануванні регіонального розвитку.

Вони покликані вирішувати проблеми сільських територій:

- низький рівень доходів сільського населення, що істотно відстають від середніх по країні;
- старіння зайнятого населення;
- залежність від сільського господарства;
- високий рівень безробіття;
- обмежений доступ до сфери обслуговування;
- недостатній розвиток системи шкільної освіти;
- відсутність можливостей диверсифікації зайнятості [9].

Характеризуючи основні риси розвитку сільських територій США, варто зазначити, що їх життєдіяльність визнається підтримкою держави розвитку не тільки сільського господарства, а й інших видів економічної діяльності; удосконаленням соціальної інфраструктури та комунікацій з територіальними центрами. В свою чергу, сільські території виконують функції не тільки продовольчого забезпечення держави, а й задоволення інших потреб міського населення, промисловості тощо.

Така політика у США дозволила в останні 7 років окрім підтримки виробництва забезпечити комплексний розвиток сільських територій. У рамках проектів інвестування у людський розвиток було здійснено поліпшення 8000 об'єктів соціально-культурно-побутового призначення, які були у критичному стані, серед них 947 закладів освіти, 481 бібліотека, 1082 установи охорони здоров'я, 3444 об'єкти громадської безпеки, загальна кількість жителів села, які мають до них доступ становить близько 30 млн осіб. Окрім того, 627000 сільських родин та понад 21000 общин отримали допомогу для купівлі, ремонту або рефінансування житла, було фінансоване будівництво 1000 багатоквартирних житлових комплексів у сільській місцевості [13].

Серед існуючих моделей розвитку сільських територій у світовій практиці, на думку науковців ННЦ «Інститут аграрної економіки», найбільш придатною та перспективною для України є

європейська модель. Оскільки вона передбачає реалізацію політики розвитку сільських територій, яка супроводжується та доповнюється аграрною політикою та політикою підтримки дохідності аграрного виробництва [8].

Європейський Союз.

Різниця між цими моделями полягає у тому, що в ЄС напрями розвитку сільських територій зафіксовані в рамках Спільної аграрної політики – САП (The Common Agricultural Policy – CAP), в той час як в США основні напрями підтримки не виділені законодавчо в окремі програми.

Європейська політика розвитку сільських територій допомагає сільським територіям країн ЄС вирішувати широкий спектр економічних, екологічних і соціальних проблем. Це передбачено в основних базових засадах САП Європейського Союзу, які передбачають:

- розвиток сільських громад;
- демократизацію управління;
- забезпечення здоров'я нації;
- формування справедливого суспільства;
- життєдіяльність в рамках екологічних обмежень;
- досягнення цілей розвитку на основі наукових досліджень.

Європейська політика розвитку сільських територій фінансується за рахунок Європейського аграрного фонду розвитку сільських районів (The European Agricultural Fund for Rural Development – EAFRD), який виділив на період 2014-2020 рр. 99,6 млрд. євро.

На відповідний період розроблено 118 різних програм розвитку сільських територій в 28 країнах-членах Європейського Союзу, серед них 20 програм – одиничні національні програми, та 8 країн-членів обрали мати по дві і більше регіональних програм.

Цими програмами розвитку сільських територій закладено три напрями реалізації:

- підтримка сільськогосподарських виробників;
- захист довкілля;
- підтримка комплексних проектів розвитку сільської інфраструктури.

У свою чергу кожна країна-член ЄС розробляє власні програми розвитку сільських територій відповідно до потреб, а також включаючи принаймні чотири з шести загальних пріоритетних цілей ЄС:

- 1) сприяння передачі знань та інновацій в сільське господарство, лісове господарство та сільські місцевості;
- 2) підвищення життєздатності та конкурентоспроможності всіх видів сільського господарства, а також просування інноваційних фермерських технологій, збалансоване управління лісовим господарством;
- 3) сприяння продовольчої організації, підтримка благополуччя тварин і управління ризиками в сільському господарстві;
- 4) відновлення, збереження і зміцнення екосистем, пов'язаних з сільським і лісовим господарствами;
- 5) підвищення ефективності використання ресурсів в аграрному, харчовому, лісовому секторах;
- 6) сприяння соціальній інтеграції, скорочення бідності та економічний розвиток в сільській місцевості [5].

Розвиток сільських територій також визначаються стратегією «Європа 2020», яка була прийнята в березні 2010 р. і має назву «Стратегія інтелектуального і зрівноваженого розвитку, сприяючого суспільній активності». До її напрямів, які стосуються безпосередньо розвитку сільських територій належать:

- «Союз інновацій» – метою є покращення доступу до фінансування досліджень і інновацій;

- «Дорогу молодим» – метою є покращення результатів системи навчання і полегшення молоді виходу на ринок праці;
- «Європейська програма боротьби із бідністю»;
- «Європа, що ефективно використовує ресурси».

Їх вирішення покладено на Європейську мережу сільських територій (European Network for Rural Development – ENRD), головними цілями якої є: збір, аналіз і розповсюдження інформації на тему механізмів і способів розвитку сільських територій ЄС; збір, поширення та консолідація на рівні ЄС позитивної практики розвитку сільських територій; узагальнення інформації про розвиток сільських територій у межах ЄС і в інших країнах; організація зустрічей і семінарів на рівні ЄС для суб'єктів, активно зацікавлених у розвитку сільських територій; створення і управління мережами експертів з метою спрощення обміну професійними знаннями і підтримка реалізації та оцінки політики розвитку сільських територій; підтримка національних мереж та ініціатив щодо міжнародної співпраці [11, с. 27].

Відповідно до стратегії «Європа 2020» Європейською Комісією у листопаді 2010 р. відкориговано напрями діяльності САП країн-членів ЄС. Щодо розвитку сільських територій визначаються такі пріоритетні напрями:

1. Зміцнення трансферу знань у сільському і лісовому господарстві.
2. Зміцнення конкурентоспроможності сільського господарства і забезпечення існування господарств.
3. Підтримка організації продовольчого ланцюга і управління ризиком в сільському господарстві.
4. Збереження і покращення стану екосистем, залежних від сільського і лісового господарств.
5. Підтримка ефективного використання сировини і переходу на низько емісійне господарювання в аграрному секторі.
6. Потенціал робочих місць на селі тощо [12].

З усього комплексу багатоаспектних проблем виділити пріоритети в розвитку сільської території дає змогу порівняння напрямів розвитку сільських територій в різних країнах світу (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльний аналіз напрямів розвитку сільських територій *

США	Європейський Союз	Україна
Інформація Консультації Навчання Орієнтація на місцеві ресурси Постійний моніторинг проблем і можливостей Виділення пріоритетів Удосконалення методів прийняття рішень Формування стратегій, програм та їх виконання Система оцінки рівня розвитку Підтримання високих стандартів рівня життя	Програми розвитку Удосконалення законодавства Координація діяльності урядових і неурядових організацій Розвиток системи управління «знизу – догори» Сільським жителям відводиться головна роль у формуванні політики розвитку сільської місцевості Диверсифікація економічної діяльності Підтримка місцевих ініціатив Інформація та консультування Розвиток промисловості в сільській місцевості Удосконалення стандартів життя	Розмежування функцій та повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади Удосконалення міжбюджетних відносин Впровадження соціальних стандартів у сільській місцевості Розвиток сільської поселенської мережі Розвиток аграрного сектору Урахування вимог СОТ Паритетні відносини між аграрним сектором та іншими галузями економіки Оформлення права землеволодіння та землекористування, урегулювання земельних відносин

Продовження табл. 2

	Розвиток підприємництва	Формування ринку земель с.-г. призначення Розвиток інфраструктури аграрного ринку Диверсифікація каналів реалізації продукції Підвищення ролі аграрної науки й освіти та ін.
--	-------------------------	---

* Примітка: систематизовано авторами на підставі літературних джерел [4]

Дослідженні відмінності в системі напрямів соціально-економічного розвитку сільських територій є результатом застосування різних методологічних та концептуальних підходів до формування політики їх розвитку. Відповідно до неї у різних країнах сформульовані пріоритети розвитку та зроблене їх ранжування. З наведених у таблиці напрямів розвитку сільських територій складається враження, що в країнах ЄС і в США чіткіше виражений пріоритет людського розвитку в системі розвитку сільських територій порівняно з Україною.

Висновки і перспективи. На основі пройденої еволюції наукових підходів до реалізації політики соціально-економічного розвитку та утвердженого державного устрою у світі сформувалося декілька моделей розвитку сільських територій та його підтримки: перша модель – реалізація різноманітних програм підтримки незалежно одна від одної; друга модель – механізми та інструменти державної підтримки закріплені законодавчими актами.

Тому це потребує відповідної уваги науковців та практиків до регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій. На нашу думку, відсутність уваги до способу інтерпретації зарубіжного досвіду з розвитку сільської території стримує вироблення загально визнаної наукової концепції. Така концепція повинна гармонійно поєднувати вітчизняні наукові напрацювання у сфері розвитку сільської місцевості з тими напрацюваннями зарубіжних учених, що придатні до застосування в особливих умовах сучасного функціонування сільських територій України.

Список використаних джерел

1. Бородіна О.М. Теоретичні основи сільського розвитку на базі громад: капіталізація активів / О.М. Бородіна, С.В. Кирилюк, О.В. Риковська // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 153-180.
2. Гончаренко І.В. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону: проблеми теорії та практики: [монографія] / І.В. Гончаренко– Львів: ІРД НАН України., 2009. – 370 с.
3. Губені Ю. Теоретичні засади аграрної політики постсоціалістичного типу / Ю. Губені // Трансформація сільського господарства та села : [ювілейний зб. наук. ст.] / заг. ред. Губені Ю.Е. – Львів : ЛНАУ, 2010. – С. 12-27.
4. Демянишина О.А. Міжнародний досвід розвитку сільських територій : уроки для України / О.А. Демянишина // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 114-120.
5. Європейський досвід законодавчого регулювання державної підтримки та розвитку сільських населених пунктів. Інформаційна довідка // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – [Електронний ресурс]. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28885.pdf>.
6. Куліш І.М. Державна політика розвитку сільських територій: світовий досвід для України / І.М. Куліш // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Випуск 3 (107). – С. 395-407.
7. Михайлишин Л.Р. територіальна організація місцевого управління в контексті забезпечення регіонального економічного розвитку: аналіз зарубіжного досвіду / Л.Р. Михайлишина // Державне будівництво. – 2009. – № 1. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_58.
8. Пугачов Микола. Світовий досвід розвитку сільських територій може бути адаптований до потреб України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/899-2014-08-11-07-44-26.html>.
9. Щербань І.Ю. Сільська Америка: регіональні особливості / І.Ю. Щербань // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2010. – Випуск 91. Частина 1. – С. 85-88.

10. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 3–10.

11. Council Regulation (EC) № 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) / Official Journal of the European Union, 2005. – 21 October. – Vol. 48. – P. 1-40.

12. European Commission, Agriculture and Rural Development (2011). The future of CAPmarket measures. «Agricultural Policy Perspectives Briefs» Brief no. 3, p.9.

13. U.S. map featuring program funding and success stories for fiscal years 2009-2013 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.rurdev.usda.gov/Home.html/>.

Sava Andriy

Ph.D. (in Economics), Senior Research Fellow, Doctoral student

NSC «Institute of agrarian economy»

Kyiv, Ukraine

E-mail: andriy_sava@ukr.net

INTERNATIONAL EXPERIENCE AND SCIENTIFIC DOCTRINE OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF UKRAINE

Abstract

Introduction. In today's economic realities of the development of Ukraine rural areas should not be considered by limited national experience, because any country belongs to the international community. Studying the best international management experience of social and economic processes in rural areas is determined by the direction of scientific doctrine that can be applied in the domestic practice.

Purpose. The aim of the article is to study the international experience of functioning the rural areas and scientific substantiation of its application in Ukrainian realities of their social and economic development and management.

Methods. The dialectical method of knowledge of the economic laws, systematic approach to the study of economic phenomena, and monographic, abstract and logical method, method of abstraction are used to achieve this goal

The theoretical development of domestic and foreign scientists on issues of social and economic development of rural areas and the operation of agricultural formations and local communities in accordance with the practice of other countries are the methodological basis of the study.

Results. In the article the principles and models of rural development in different countries with taking into account the territorial government, political conditions and characteristics of the economic system functioning are substantiated in the article.

The relationship between globalization processes and domestic practice regulation of social and economic relations is established. Different views and approaches to the use of international experience in rural development as a system of social and economic developments in Ukraine are systematized.

Discussion. Exploring the possibilities for adaptation of international experience in social and economic development of rural areas to domestic practices for regulating their functioning is the perspective directions for further researches.

Keywords: rural areas, social and economic development, principles of development, model of development, international experience.

References

1. Borodina, O.M. (2011). Teoretychni osnovy silskoho rozvytku na bazi hromad: kapitalizatsiya aktyviv [The theoretical basis of rural community-based, capitalization of assets]. *The economy of AIC*, 5, 153-180.

2. Honcharenko, I.V. (2009). *Sotsialno-ekonomichnyy rozvytok silskykh terytoriy rehionu: problemy teorii ta praktyky* [Socio-economic development of rural territories region: theory and practice]. Lviv: IRD NAN IPД НАН Ukrainy.

3. Hubeni, Yu.E. (2010). *Teoretychni zasady ahraryoi polityky post-sotsialistichnoho typu* [Theoretical principles of agricultural policy post-socialist type]. Lviv: LNAU.

4. Demyanyshyna, O.A. (2010). Mizhnarodnyy dosvid rozvytku silskykh terytoriy: uroky dlya Ukrainy [International experience in rural development: lessons for Ukraine]. *The economy of AIC*, 9, 114-120.
5. Yevropeysky dosvid zakonodavchoho rehulyuvannya derzhavnoi pidtrymky ta rozvytku silskykh naselenykh punktiv [The European experience of legislative regulation of state support and development of rural areas]. Retrieved from: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28885.pdf>.
6. Kulish, I.M. (2014). Derzhavna polityka rozvytku silskykh terytoriy: svitovyy dosvid dlya Ukrainy [The state policy of rural development: international experience for Ukraine]. *Socio-economic problems of the modern period Ukraine*, 3 (107), 395-407.
7. Mykhaylyshyn, L.R. (2009). Terytorialna orhanizatsiya mistsevoho upravlinnya v konteksti zabezpechennya rehionalnoho ekonomichnoho rozvytku: analiz zarubizhnoho dosvidu [Territorial organization of local government in the context of regional economic development: analysis of international experience]. *State building*, 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_58.
8. Puhachov, M. Svitovyy dosvid rozvytku silskykh terytoriy mozhe buty adaptovanyy do potreb Ukrainy [World experience of rural development can be adapted to the needs of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/899-2014-08-11-07-44-26.html>.
9. Shcherban, I.Yu. (2010). Silska Ameryka: rehionalni osoblyvosti [Rural America: regional features]. *Actual problems of international relations*, 91, 85-88.
10. Yurchyshyn, V.V. (2005). Silski terytoriyi yak systemoutvoryuyuchi faktory rozvytku ahramoho sektora ekonomiky [Rural areas as system-factors of the agricultural sector]. *The economy of AIC*, 3, 3–10.
11. Council Regulation (EC) № 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), (2005). *Official Journal of the European Union*, 48. 1-40.
12. European Commission, Agriculture and Rural Development (2011). The future of CAPmarket measures. «Agricultural Policy Perspectives Briefs» Brief no. 3, p.9.
13. U.S. map featuring program funding and success stories for fiscal years 2009-2013. Retrieved from: <http://www.rurdev.usda.gov/Home.html/>.

